

УДК 33.054.22+23

Савчук Т. В.

ПРИБУТОК ДО ВИРАХУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ВИТРАТ ТА ПОДАТКІВ: ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ І МЕТОДИКА РОЗРАХУНКУ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ

Анотація. Розглянуто економічний зміст нових для українських аналітиків показників: EBIT, EBITDA, OIBDA. У зв'язку з цим уточнено відмінності між поняттями амортизації і зносу необоротних активів. Досліджено основні відмінності в підходах до складання звіту про фінансові результати за МСФЗ та П(С)БО і запропоновано єдину методику розрахунку названих показників на основі даних звіту про фінансові результати, складеному за вимогами національних П(С)БО.

Аннотация. Рассмотрено экономическое содержание новых для украинских экономистов показателей: EBIT, EBITDA, OIBDA. В связи с этим уточнено отличие между понятиями амортизации и износа необоротных активов. Исследованы основные отличия в подходах к составлению отчета по финансовым результатам по МСФЗ и П(С)БО и предложено единую методику расчета указанных показателей на основе данных отчета о финансовых результатах, составленных по требованию национальных П(С)БУ.

Annotation. The economic notion of such indices as EBIT, EBITDA, OIBDA, which are new to the Ukrainian analysts, is considered. Thus the difference between depreciation and amortization is specified. The main distinctions between different approaches to compile Statement of Income and Loss according to IFRS and National Accounting Standards are investigated. The unified methods of above-mentioned indices calculation on the bases of the Statement of Income and Loss data compiled according to National Accounting Standards are offered.

Ключові слова: EBIT, EBITDA, OIBDA, амортизація, знос необоротних активів, звіт про фінансові результати.

Останнім часом все більшої популярності у фінансовому аналізі та фінансовому менеджменті набувають такі аналітичні показники, як EBIT, EBITDA, OIBDA. Вони використовуються як для оцінки ефективності діяльності підприємства загалом, так і операційної його діяльності зокрема, а також для розрахунку ряду інших показників, таких, як коефіцієнт покриття відсотків, коефіцієнт обслуговування всього боргу, операційний важіль, сила операційного важеля, точка беззбитковості.

У вітчизняній практиці фінансового менеджменту названі показники ще не такі розповсюджені, як у зарубіжній, оскільки почали використовуватись не так давно. А от у США, для прикладу, ці показники обов'язково публікують разом з фінансовою звітністю більшості компаній.

Порядок обчислення перерахованих показників можна знайти найбільше у перекладній літературі. Практично в будь-якій іноземній праці з фінансового менедж-

менту ці показники присутні. Це, зокрема, у працях таких зарубіжних учених, як Є. Ф. Брігем, Джеймс К. Ван Хорн, Джон М. Вахович, А. Дамодаран, К. Уолш та інших, котрі займаються не тільки фінансовим менеджментом. З вітчизняних науковців, котрі займаються даними питаннями, можна виділити В. П. Савчука. Але у всіх працях, коли йдеться про ці показники, фактично не згадується методика їх розрахунку, а розглядається тільки їх практичне використання, в основному, при аналізі. Більш того, у багатьох працях ці показники називаються по-різному, хоча з контексту зрозуміло, що мова йде про саме ці показники. Або ж буває і навпаки, різні автори вкладають свій, зовсім інший зміст, але називають саме так свій показник. Звичайно, інколи це може бути недосконалістю перекладу, але проблема від того не зникає. Тому мета написання даної статті – дослідити основні відмінності в підходах до складання звіту про фінансові результати за МСФЗ та П(С)БО, запропонувати єдину методику розрахунку показників EBIT, EBITDA, OIBT, OIBDA, а також визначитись з відмінностями між цими показниками.

Найпоширенішим у міжнародній практиці, особливо у США, є показник – прибуток до вирахування відсотків за кредитами та податків (скорочення від англ. Earnings Before Interest and Taxes – EBIT).

Більшість авторів [1, с.186; 577], [2, с. 54] трактують цей показник як синонім операційного прибутку. На думку автора, це не зовсім так. Для пояснення розглянемо відмінності у складанні звіту про фінансові результати за національними та міжнародними стандартами.

В Україні склад інформації, що наводиться у формі 2 "Звіт про фінансові результати", як, зрештою, і у всіх інших формах звітності, є чітко регламентований. За П(С)БО 3 [3] фінансовий результат діяльності розраховується послідовно. Спочатку обчислюється результат основної діяльності, потім від операційної, далі від звичайної діяльності до оподаткування, і вже після врахування податку на прибуток, чистий результат звичайної діяльності. Після того як до нього додамо чистий результат надзвичайної діяльності, отримаємо чистий фінансовий результат за період.

Нагадаємо класифікацію видів діяльності (рисунк).

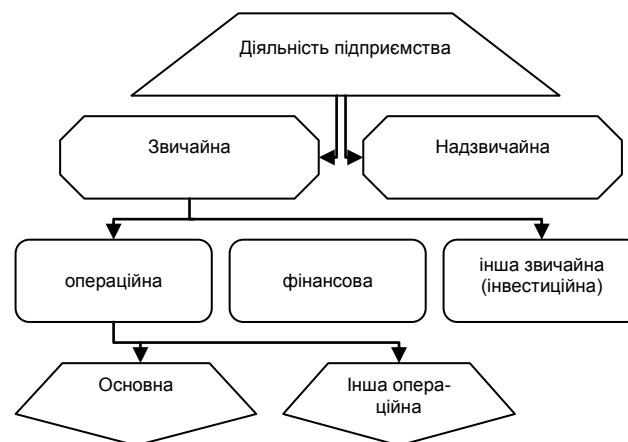

Рис. Класифікація видів діяльності підприємства відповідно до національних П(С)БО

Звичайна – будь-яка діяльність, що здійснюється підприємством регулярно і повторення якої очікується в майбутньому.

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Основну діяльність складають операції, пов'язані з виробництвом і реалізацією готової продукції, продажем товарів чи виконанням робіт або послуг, що є основною метою створення підприємства і забезпечує йому основну частину доходу та надходження грошових коштів.

Іншу операційну діяльність формують операції, пов'язані з операційною орендою активів, операційною курсовою різницею, реалізацією інших оборотних активів (окрім фінансових інвестицій), проведення досліджень та розробок, відображення сумнівної дебіторської заборгованості та нестач чи знецінення запасів, утримання невикористаної соціальної сфери. Після внесених змін від 05.03.2008 р. сюди ж відносяться операції з реалізації необоротних активів, що дещо суперечить міжнародній практиці та визначенню інвестиційної діяльності.

Інвестиційна діяльність – це діяльність, пов'язана з придбанням та реалізацією необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів [4]. Отже, як бачимо, маємо певну суперечність, яка так і не усунута, хоча з часу внесення змін пройшло вже майже рік.

Фінансова діяльність – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.

Надзвичайною є діяльність, що відрізняється від звичайної і включає в себе певні разові та поодинокі операції, повторення яких в майбутньому не очікується. Сюди відносяться стихійні лиха, аварії, техногенні катастрофи тощо.

Згідно ж із МСФЗ усі операції, що мають місце в діяльності підприємства, трактуються тільки як звичайні. Прямо забороняється виділяти окремо надзвичайні та екстраординарні операції.

Загальновідомо, що МСФЗ не передбачають типової форми звіту про прибутки і збитки. МСБО 1 [5] містить тільки мінімальний перелік інформації, яка повинна знайти відображення у цьому звіті. Зокрема, у звіті про прибутки і збитки, складеному відповідно до МСФЗ, як мінімум, потрібно відобразити суми:

виручки (доходу);

витрати діяльності

витрат на фінансування;

частка у прибутку чи збитку асоційованих і спільних підприємств, що обліковуються за методом участі в капіталі;

прибуток чи збиток до оподаткування за результатами вибуття активів ліквідаційної групи та від припинених видів діяльності;

витрати з податку на прибуток;

прибуток чи збиток діяльності.

Слід звернути увагу, що тут під виручкою розуміється дещо інша величина, аніж в українській звітності. Виручкою підприємства за МСФЗ 18 "Дохід" [6] є валові надходження економічних вигід, отриманих компанією від звичайних видів діяльності у випадку, якщо ці надходження збільшують власний капітал підприємства. Значить, до виручки відноситься виручка від реалізації, дохід за відсотками отриманими, отримані роялті і т. д. Єдине обмеження – до виручки не входить збільшення власного капіталу за рахунок додаткових внесків засновників. Як бачимо, виручкою в розуміння МСФЗ є не тільки надходження економічної вигоди від основної діяльності, як це передбачає П(С)БО 3 [3]. Але, у свою чергу, МСБО 18 п. 35 зазначає, що, якщо складові цього доходу є суттєвими, то розкриватись вони повинні обов'язково окремо.

Окрім цих статей керівництво може прийняти рішення вводити додаткові проміжні результати та статті, якщо в результаті цього буде краще розкрита інформація про фінансовий стан підприємства. На практиці поширеним є подання інформації окремо про фінансові результати основної діяльності та від інших видів діяльності.

Як бачимо, не обов'язково звітність, складена за МСФЗ, міститиме ті ж проміжні результати, що і за українськими П(С)БО.

При розрахунку прибутку до вирахування відсотків та податку на прибуток більшість вчених розглядають спрощену модель звіту про прибутки і збитки, в якій операційна діяльність представлена тільки однією статтею – витратами по відсотках.

У цій ситуації дійсно операційний прибуток співпадатиме з ЕВІТ. Але на практиці, мало у якого підприємства вся фінансова діяльність буде представляти тільки нарахованими витратами по відсотках, а інвестиційної діяльності взагалі не буде. Це може бути характерним хіба що для малих підприємств.

Щоб визначитись, як же правильно розраховується цей показник на основі української звітності, розглянемо економічну суть даного показника.

Уже з самої назви показника видно, що він не повинен враховувати витрати по відсотках та податок на прибуток. І саме в цьому криється зміст цього показника, адже його призначення – дати оцінку ефективності діяльності компанії без урахування впливу податкового середовища та способів фінансування. Не секрет, що різні підприємства мають різні можливості залучення додаткового фінансування. Одне підприємство, маючи вищий кредитний рівень, зможе залучити кошти під менші відсотки. Або ж воно має доступ до міжнародного ринку капіталів, де вартість коштів нижча, аніж на національному ринку. Інше ж підприємство немає доступу до дешевих запозичень, а тому мусить платити за фінансування набагато дорожче. У результаті такі два підприємства будуть мати зовсім різні суми фінансових витрат, а тому, як результат, різну величину прибутку до оподаткування. Але в цій ситуації некоректно говорити, що перше підприємство працює ефективніше тільки тому, що змогло зекономити на платі за фінансування. А крім того, на величину фінансових витрат значно впливатиме сформована структура капіталу підприємства. Оскільки її важко суттєво змінити за короткий час, а до того ж доступ до цього питання має дуже обмежене коло менеджерів, тому і не слід враховувати величину фінансових витрат при оцінці прибутковості дій менеджменту підприємства загалом за звітний період. Тому можемо сказати, що величина фінансових витрат свідчить, насамперед, про ефективність фінансової політики, а не ефективність діяльності.

Тепер з'ясуємо, чому податкові витрати, мається на увазі тільки з податку на прибуток, не беруться до уваги. Величина податкових виплат, перш за все, свідчить про ефективність дій менеджерів з податкового планування та мінімізації податкових платежів. Мова йде, звичайно, про цілком легальні і законні способи податкової оптимізації. Але тут можливості адміністрації теж досить обмежені. Величина податкових витрат теж свідчать про ефективність податкової політики підприємства, а не про неефективність діяльності.

Таким чином, відкинувши ці дві величини, отримаємо максимальну суму, на яку можуть розраховувати кредитори компанії (постачальники капіталу та бюджет). Такий прибуток (ЕВІТ) показує прибутковість діяльності компанії без врахування податкової та фінансової політики. Позитивне значення ЕВІТ показує, яку максимальну величину фінансових витрат може дозволити собі підпри-

емство, зменшивши таким чином і податкові витрати без ризику отримати збитки.

В існуючому форматі звіту про фінансові результати розрахунок величини ЕВІТ не передбачено. Тому його можна розрахувати тільки аналітично. Є два методи його розрахунку: "зверху-вниз" і "знизу-вверх".

Послідовність розрахунку ЕВІТ за методом "зверху-вниз" на основі даних форми 2 "Звіт про фінансові результати":

Фінансовий результат від операційної діяльності (рядки 100 або 105)

- + дохід від участі в капіталі (рядок 110)
- + інші фінансові доходи (рядок 120)
- + інші доходи (рядок 130)
- втрати від участі в капіталі (рядок 150)
- інші витрати (рядок 160)

= ЕВІТ

Послідовність розрахунку за методом "знизу-вверх":

Фінансовий результат від звичайної діяльності (рядки 190 чи 195)

- + податок на прибуток (рядок 180)
- + фінансові витрати (рядок 140)

= ЕВІТ

На думку автора статті, надзвичайна діяльність у розрахунках до уваги не береться, оскільки то є випадкові разові операції, на які керівництво підприємства впливу немає, а отже фінансовий результат надзвичайних операцій не повинен впливати на оцінювану ефективність діяльності.

Дещо схожим на ЕВІТ є показник ЕВІТДА (від англ. Earnings Before Interest, Tax, Depreciation and Amortization) – прибуток до вирахування витрат по відсотках, податків та амортизаційних відрахувань. Цей показник розраховується за формулою:

ЕВІТДА = ЕВІТ + амортизація матеріальних активів (Depreciation) + амортизація нематеріальних активів (Amortization).

Слід розрізняти амортизацію і знос необоротних активів. Якщо амортизація відображає частину вартості необоротного активу, перенесену на новостворену вартість у звітному періоді, з одного боку, то з іншого – амортизація відображає вартість спрацювання необоротного активу тільки за звітний період. Знос необоротного активу – це сума накопичених амортизаційних відрахувань, нарахованих за весь час використання даного активу: від моменту введення в експлуатацію по даний звітний період. З іншого боку, знос має відображати реальний ступінь спрацьованості активу як суму часткової спрацьованості за всі попередні роки експлуатації. Для розрахунку ЕВІТДА необхідно аналітично розрахувати суми нарахованої амортизації всіх матеріальних та нематеріальних активів, що були включені до витрат у звіті про фінансові результати. У звіті про фінансові результати, складеному за національними П(С)БО, готової цієї величини немає, оскільки амортизація частково включена у собівартість реалізації, частково в адміністративні витрати, витрати на збут тощо. Звичайно, у розділі II цього звіту вказується сума амортизації як елемент операційних витрат. Але цієї сумою можна скористатися тільки у тому випадку, якщо підприємство має одинакові залишки незавершеного виробництва і готової продукції і на початок звітного періоду, і на кінець. Якщо це не так, а, наприклад, кінцеві залишки є більшими за початкові, то частина цієї амортизації залишиться у названих балансових залишках, а значить не буде включена у витрати цього звітного періоду. У США з цим простіше, оскільки, незалежно від того, як відображаються витрати, чи по функції чи по характеру витрат, амортизація

завжди виділяється окремою статтею в собівартості реалізованої продукції.

Цінність даного показника в тому, що він дозволяє оцінити спроможність підприємства нести витрати, пов'язані з фінансуванням капіталізованих витрат, а також сплачувати відсотки за наявними та новими запозиченнями. Крім того, звітність повинна допомагати користувачам прогнозувати спроможність підприємства генерувати грошові потоки, а амортизація не є грошовим потоком, тому, якщо оцінювати з цієї точки зору фінансовий результат, то він буде явно заниженим в очах потенційних інвесторів, оскільки гроші за необоротні активи були сплачені давно і відтік по даних активах у майбутньому не очікується. Разом з тим, будь-який необоротний актив не може бути вічним, а тому рано чи пізно їх доведеться замінити, а отже буде відтік грошових коштів. Це основний недолік, що висувається противниками цього показника. Підприємство змушене витрачати грошові кошти на заміну необоротних активів, хоч як би воно не хотіло цього уникнути.

До 2002 року у США активно використовувались ці два показники – ЕВІТ і ЕВІТДА. Причому, найчастіше його трактували все ж як операційний прибуток до врахування відповідних витрат. Але у 2002 році в руслі зближення американських стандартів з МСФЗ були внесені відповідні роз'яснення до американських національних загальноприйнятих стандартів бухгалтерського обліку і визначено, що основою для розрахунку ЕВІТ і ЕВІТДА має використовуватися не операційний, а чистий прибуток. Але ж користувачам надзвичайно важливо мати змогу аналізувати ефективність не тільки всієї діяльності, але й операційної, зокрема, як основної бази розвитку підприємства. Так виникло два нові показники – ОІ (Operating Income) і ОІБДА (Operating Income before Depreciation and Amortization). Зміст показника ОІ – операційного прибутку – не відрізняється від трактування українськими бухгалтерськими стандартами. У національному звіті про фінансові результати прибуток операційної діяльності наводиться в рядку 100, відповідно збиток – у рядку 105.

У свою чергу, ОІБДА – операційний прибуток до вирахування амортизації основних засобів та нематеріальних активів, можна розрахувати так:

- Операційний фінансовий результат (рядки 100 чи 105)
 - + амортизація матеріальних активів (Depreciation)
 - + амортизація нематеріальних активів (Amortization)
- = ОІБДА

При розрахунку цих показників вже не йде мова про коригування на суму податкових платежів, оскільки операційний прибуток і так не може їх враховувати, бо оподаткованню податком на прибуток підлягає загальний фінансовий результат від усіх видів діяльності.

Таким чином, автором було проаналізовано економічний зміст таких нових для українських аналітиків показників, як ЕВІТ і ЕВІТДА, а також ОІБДА, вказано на особливості їх розрахунку та запропоновано методику їх розрахунку на основі даних звіту про фінансові результати, складеному на основі вимог П(С)БО 3.

І, насамкінець, доцільно згадати, що вибір конкретного аналітичного критерію чи показника для аналізу зумовлює мета аналізу. Якщо аналітик ставить за мету проаналізувати ефективність операційного управління, то доцільно для цього вибрати показник операційного прибутку, а він, у свою чергу, і так є за своїм змістом до вирахування витрат на відсотки і податки. Якщо ж аналізується прибутковість та ефективність всієї діяльності – то тут у нагоді будуть показники ЕВІТ і ЕВІТДА. Розглянуті показники розширюють інструментарій фінансового аналізу та виступають базою для розрахунку ряду інших аналітичних показників, зокрема NOPAT (Net Operating Profit After

Тах), чистий операційний прибуток після оподаткування, що використовується, наприклад, при розрахунку економічної доданої вартості.

Література: 1. Ван Хорн Дж. Основы финансового менеджмента / Джеймс К. Ван Хорн, Джон М. Вахович мл. ; [пер. с англ. под ред. В. А. Кравченко]. – [11 изд.]. – М. : Изд. дом "Вильямс", 2003. – 992 с. 2. Уолш К. Ключові фінансові показники. Аналіз та управління розвитком підприємства / Кьяран Уолш ; [пер. з англ. Л. Л. Лазерний]. – К. : Всеуито ; Наукова думка, 2001. – 367 с. – (Сер. "Усе про менеджмент"). 3. П(С)БО 3 "Звіт про фінансові результати" : Наказ, Положення від 31.03.1999 р. № 87 (із змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства фінансів) [Електронний ресурс] / Мінфін України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0397-99>. 4. П(С)БО 4 "Звіт про рух грошових коштів" : наказ, Положення від 31.03.1999 р. № 87 (із змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства фінансів) [Електронний ресурс] / Мінфін України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0398-99>. 5. МСБО (IAS) 1 "Подання фінансової звітності" // Міжнародні стандарти фінансової звітності. – 2004. – Ч. I [пер. з англ. за ред. С. Ф. Голова]. – К. : Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2005. – С. 655–712. 6. МСБО (IAS) 18 "Дохід" // Міжнародні стандарти фінансової звітності. – 2004. – Ч. I [пер. з англ. за ред. С. Ф. Голова]. – К. : Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2005. – С. 1011–1030.

Стаття надійшла до редакції
28.01.2010 р.

УДК 336.025

Риженко І. Є.

ПОДАТКОВИЙ АУДИТ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНТРОЛЬНИХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Анотація. Досліджено економічний зміст та сутність категорії "податковий аудит", теоретичні засади створення ефективної цілісної системи податкового аудиту, а також можливості застосування податкового аудиту як засобу підвищення податкової дисципліни та протидії податковим правопорушенням.

Аннотация. Исследовано экономическое содержание и сущность категории "налоговый аудит", теоретические основы создания эффективной целостной системы налогового аудита, а также возможности использования налогового аудита как средства повышения налоговой грамотности и противодействия налоговым правонарушениям.

Annotation. The economic contents and essence of the category "tax auditing", theoretical bases of making the efficient holistic system of the tax auditing and possibility of the using the tax auditing as facility of increasing the tax discipline and reluctances of the tax offenses are researched.

Ключові слова: податковий аудит, податковий контроль, незалежний аудит, система податкового аудиту.

Сучасний стан розвитку економіки України характеризується різноманітністю форм власності та організацій

суб'єктів господарювання, збільшенням кількості підприємств приватного сектору, зменшенням впливу на стан економіки державних підприємств, трансформацією взаємовідносин держави та нового класу власників, що з'явився після набуття Україною незалежності.

В умовах сучасної глобальної економічної кризи актуалізується проблема наявності таких негативних тенденцій розвитку, як тінізація економічних відносин, поширення економічних правопорушень і низький рівень громадської довіри до влади та бізнесу через неефективність регуляторних заходів. Оподаткування постає такою сферою суспільних відносин, навколо якої відбувається особливе загострення конфлікту інтересів власників бізнесу, держави та усієї громадськості. Ефективне функціонування ринкової економіки за таких умов вимагає налагодження взаємовідносин економічних суб'єктів на підставі встановлення чіткого механізму справляння податків та притягнення платників податків до відповідальності за порушення податкового законодавства.

При визначенні сучасних завдань податкового контролю необхідно враховувати, що податковий контроль повинен не тільки сприяти наповненню бюджету необхідними коштами, але й дбати про суспільне визнання податкової діяльності як необхідної умови функціонування державного устрою, забезпечувати суцільне виконання суб'єктами господарювання та громадянами податкових норм і, враховуючи економічні інтереси власників, скласти передумови для розширеного відтворення й добровільної сплати податків.

Однією із форм реалізації податкового контролю є податковий аудит, який сьогодні має розглядатися не тільки як ефективний засіб зниження податкових ризиків окремих організацій або засіб адміністративного впливу державних органів на платників податків, а як цілісна система з розвинутою інфраструктурою та забезпеченням і дієвий інструмент реформування системи податкового контролю.

Створення ефективної системи податкового аудиту, спрямованої на захист інтересів власника та дотримання вимог податкового законодавства платниками податків, має стати результатом спільних зусиль зацікавлених фахівців на шляху реформування економіки, розвитку її приватного сектору, розбудови громадянського суспільства.

Таким чином, теоретичне дослідження економічного змісту та сутності категорії "податковий аудит", систематизація його основних характеристик, принципів і функцій, вивчення можливостей застосування податкового аудиту як засобу підвищення податкової дисципліни та протидії податковим правопорушенням представляється сучасним і актуальним завданням економічної науки.

Необхідно відзначити, що до теперішнього часу в Україні безпосередньо податковому аудиту присвячено небагато спеціальних наукових досліджень, хоча деякі аспекти, тим не менш, розглянуті у періодичних виданнях та монографіях. Зокрема, велике значення для поданої роботи мали дослідження вітчизняних та російських науковців, які вивчали питання податкового контролю, зокрема, таких, як А. В. Бризгалін, І. В. Басанцов, В. П. Завгородній, М. П. Кучерявенко, В. П. Мельник, В. А. Онищенко, А. П. Чердиченко, В. О. Шевчук.

Як у науці, так і на практиці існує багато думок щодо визначення сутності податкового аудиту та його місця в системі податкового контролю.

Відомо, що податковий контроль є однією із форм фінансового контролю, який можливо проводити у формі ревізії фінансово-господарської діяльності або у формі податкового аудиту [1, с. 440]. Податковий аудит, у даному ракурсі, – це "процесуальні дії контролюючих органів щодо контролю за правильністю обчислення, своєчасністю і повнотою сплати податків, зборів та інших